Zdroj: https://crello.com/cs/unlimited/stock-photos/317632640/stock-photo-panoramic-shot-sad-kid-dyslexia/

Inštitút detskej reči

Súkromné centrum špeciálno-pedagogického poradenstva

DYSLEXIA
čo o nej (ne)vieme?

Je rodič alebo pedagóg v materskej škole schopný predpokladať ťažkosti v čítaní a v učení skôr ako dieťa začne čítať a písať?

Pod pojmom ťažkosti v učení si môžeme predstaviť akýkoľvek problém s osvojovaním si čítania, písania, pravopisu, počítania. S týmto druhom ťažkostí sa môžeme stretnúť, napríklad, ak je dieťa dlhodobo choré, nemá dobré okuliare alebo slabšie počuje, má ťažkosti s pozornosťou a sebareguláciou, je zo sociálne znevýhodneného prostredia a podobne – to všetko ovplyvňuje proces učenia a výsledky v škole. Neoznačujeme ich však ako vývinové poruchy – pri vhodnom prístupe a včasnej podpore sa dajú tieto ťažkosti prekonať. Vývinové poruchy učenia, ako už ich názov napovedá, sú súčasťou vývinu, človek si ich so sebou nesie celý život. Podľa toho, akú oblasť zasahujú, ich poznáme ako dyslexiu (čítanie a porozumenie čítanému), dysortografiu (pravopis), dysgrafiu (písanie) a dyskalkúliu (matematické zručnosti). Určité okolnosti teda môžu naznačovať budúce ťažkosti v učení, a áno, rodičia aj učitelia ich na základe svojich vedomostí, skúseností, objektívnych okolností či porovnávania rovesníkov medzi sebou dokážu predpokladať skôr, než sa ťažkosti prejavia v škole. Ak sa však rozprávame o špecifických vývinových poruchách učenia, tak tie, najmä v prípade ľahších foriem, dokážu odhaliť len citlivé diagnostické nástroje, používané na hodnotenie jazykových, kognitívnych a pregramotnostných schopností. Ide o veľmi rozsiahlu tému, ktorá má logopedický, špeciálno-pedagogický aj psychologický rozmer.

Prečo sú reč a jazykové schopnosti dôležitým ukazovateľom pripravenosti na čítanie, písanie a pravopis?

Proces čítania a písania ovplyvňuje viacero faktorov, ako pozornosť, dobrý zrak či iné, no práve reč a jazykové schopnosti veľmi úzko súvisia s čítaním a porozumením čítaného, ako aj s osvojovaním si pravopisu. Je to preto, lebo čítanie a pravopis sú schopnosti jazykovej povahy. V praxi to znamená, že bezproblémové osvojovanie týchto schopností kriticky závisí od úrovne rozvinutia komunikačnej schopnosti dieťaťa v predškolskom veku. Je to podobné ako keď staviate dom – na to, aby ste mohli ťahať múry, musíte mať postavené pevné základy. Pre úspešné zahájenie výučby čítania a písania je dôležité, aby dieťa dosiahlo istú úroveň jazykových schopností a tiež istú osobnostnú zrelosť, či kognitívne predpoklady.

V akých situáciách, resp. aj v akom veku dieťaťa by mal rodič spozornieť a zvážiť návštevu odborníka?

Dnes už neplatí dlho pretrvávaný mýtus, že logopéda môžu rodičia navštíviť až po 3. roku života. Rizikové signály vo vývine reči vieme zachytiť už v 12. mesiacoch života, najmä ak rodičia vedia, ako má napredovať zdravý vývin reči (https://detskarec.sk/uploads/documents/15/moje-dieta-nehovori-priloha-letak-vyvin-reci.pdf).

Ak sa dieťa oneskoruje vo vývinových medzníkoch viac ako o pol roka je dôležité vyhľadať odbornú pomoc už v ranom veku, pretože vďaka ranej intervencii vieme predchádzať alebo výrazne zmierniť prejavy narušenej komunikačnej schopnosti (v neskoršom veku tým aj prejavy dyslexie či dysortografie). Jednoduché pravidlo je, že ak sa mi niečo vo vývine dieťaťa nezdá, niečo ma znepokojuje, konzultujem to s odborníkom. Radšej skôr a zbytočne, ako neskoro a s následkami.

Čo by si mali rodičia všímať u predškoláka, prípadne neskôr v škole z pohľadu logopéda?

Na otázku, čo si majú rodičia všímať v rečovej oblasti, aby dokázali včas odhaliť rizikový vývin z hľadiska osvojovania gramotnosti, nie je možné odpovedať jednou vetou. Medzi rizikové faktory patrí oneskorený, problematický či narušený vývin reči u dieťaťa, výskyt špecifických porúch učenia v rodine (u jedného z rodičov, či u súrodenca). V piatich rokoch treba spozornieť, ak rodičia pozorujú pretrvávanie gramatických chýb v rečovom prejave, vyhýbanie sa komunikácii s rovesníkmi a dospelými, nezáujem o čítané rozprávky a príbehy, neschopnosť jednoducho prerozprávať príbeh alebo prežitú udalosť, neprejavovanie záujmu o písmená a knižky, nesprávnu artikuláciu hlások (nielen artikulačne náročných hlások L a R, ale aj sykaviek, či artikulačne ľahších hlások), slabú slovnú zásobu, vyhýbanie sa recitovaniu básničiek, ktoré sa učia v škôlke a odmietanie sa ich učiť a množstvo iných aspektov, ktoré treba hodnotiť komplexne, pretože môžu byť prejavom rizika dyslexie, ale i iných vývinových porúch.

Pred nástupom do školy treba spozornieť, ak pani učiteľka v škôlke, či psychologička pri skríningu pripravenosti na školu odporučí odklad školskej dochádzky (aktuálne zákonom definovaný ako predĺženie povinného predprimárneho vzdelávania). Z hľadiska porúch učenia obzvlášť, ak sa tento odklad týka nedostatočne rozvinutej artikulácie, jazykových schopností či grafomotoriky.

Niekedy sa na poruchy učenia príde až v školskom veku. Najmä u detí s dobre rozvinutými kognitívnymi schopnosťami bývajú ťažkosti dlho nenápadné, skryté, deti si vytvárajú podvedome vlastné stratégie, ktoré im pomáhajú tieto ťažkosti zvládať. Avšak krátko na to, ako sa začnú učiť čítať a písať, nastáva problém. Z výskumov vieme, že je za tým tzv. fonologický deficit.

Prejavy tohto deficitu sú rôzne, spravidla však zasahujú čítanú aj písanú reč. V čítaní sa to prejavuje tak, že si dieťa problematicky osvojuje techniku čítania, dlho sa nevie naučiť jednotlivé tvary písmen, mýli si ich, zamieňa, dlho mu trvá kým ich pomenuje; neskôr číta veľmi pomaly, s námahou, častokrát si musí slovo prečítať potichu a až následne nahlas, komolí slová; neskôr aj keď si techniku čítania osvojí, číta pomalšie ako jeho rovesníci, nerado číta, vyhýba sa čítaniu, nerozumie presne tomu, čo číta a pod.

Ťažkosti sa prejavujú pri samotnom písaní aj v pravopise – môžeme pozorovať problémy so zápisom slova, dieťa si dlho vybavuje tvar písaného písmena, píše pomaly, vynecháva a zamieňa písmená; nedokáže si osvojiť pravopisné pravidlá tak rýchlo ako jeho spolužiaci, v diktátoch má veľké množstvo chýb (aj pri zvýšenom úsilí rodičov a tréningu). Všetky tieto prejavy vedú k závažným akademickým (zlé známky, prepadnutie do nižšieho ročníka) a psychosociálnym dôsledkom (nechuť učiť sa, vyhýbanie sa škole, psychosomatické prejavy), ktoré môžu vyústiť do psychických porúch pretrvávajúcich do dospelosti.

V akých situáciách by mal rodič spozornieť u predškoláka a navštíviť aj psychológa?

Podobne ako pri rečovom vývine, ak rodičov niečo znepokojuje, nie sú si istí, či sa dieťa vyvíja tak ako má, je dobré poradiť sa s odborníkom. Môže to byť napríklad kvôli problémom so sústredením alebo zvýšenou potrebou aktivity, ktoré u dieťaťa pozorujú, kvôli ťažkostiam v kolektíve detí, problematickému správaniu a podobne.

V predškolskom veku je pre nás dôležité, či je dieťa pripravené na veľkú životnú zmenu, akou nástup do školy bezpochyby je. Či je sociálne zrelé začleniť sa do nového kolektívu detí, pracovať v skupinke ale i samostatne, pod vedením pani učiteľky, či ju dokáže rešpektovať a plnohodnotne sa zúčastňovať na vyučovaní. Či sa rozvíja primeraným spôsobom aj v kognitívnej (intelektovej) oblasti, aby rozumelo tomu, čo sa v škole bude diať a mohlo si osvojovať nové poznatky, prepájať nadobudnuté informácie, pracovať s abstraktnými pojmami, číslami a podobne. Zaujíma sa o takýto typ aktivít? Má natoľko rozvinutú jemnú motoriku a vizuo-motorickú koordináciu, aby si dokázalo osvojiť písanie? Má dostatočne rozvinuté pracovné návyky a sebareguláciu? Dokáže veku primerane usmerňovať svoju vôľu? Tu by sme rady zdôraznili, že vývin prebieha kontinuálne a niektoré základy pre školskú úspešnosť kladú rodičia už v útlom veku – napr. či dieťa dokončuje začaté, je ochotné pracovať aj na niečom, čo ho aktuálne až tak nezaujíma, či dokáže rešpektovať autority. Deti sa to potrebujú naučiť a učenie prebieha okrem iného aj cez láskavé, ale dôsledné určovanie hraníc vo výchove.

Veľmi dôležitá je tiež oblasť sebaobsluhy – samostatné používanie toalety a osobná hygiena, stravovanie, obliekanie. Nesmieme zabúdať ani na emocionálnu rovinu – dokáže sa dieťa vysporiadať s tým, že mu niečo nejde na prvýkrát? Má primerane veku vybudované mechanizmy na zvládanie záťaže? Je dieťa fyzicky disponované zvládať nároky školy? Toto všetko je predmetom psychologického vyšetrenia, ktorého cieľom je poskytnúť rodičom komplexný pohľad na dieťa a podporiť ich v hľadaní toho, čo je preň najlepšie z hľadiska školskej dochádzky, zároveň však upozorniť na oslabené, rizikové oblasti, ktoré je potrebné cielene podporiť alebo monitorovať.

Školáci prichádzajú na vyšetrenie najmä kvôli problémom s učením (už mnohokrát spomínané čítanie, písanie, pravopis či počítanie), kedy psychológ a logopéd, príp. špeciálny pedagóg úzko spolupracujú pri diagnostike vývinových porúch učenia. Dôvodom pre vyhľadanie psychologickej pomoci môžu byť tiež ťažkosti v triednom kolektíve alebo problémy v oblasti správania a prežívania dieťaťa. Vždy je pre dieťa veľmi prínosné, ak sú rodičia a učitelia v pravidelnom kontakte a aj vďaka tomu dokážu zachytiť už prvé náznaky ťažkostí a tie riešiť.

V minulosti boli deti s dyslexiou považované za hlúpe a neschopné. Ako sa na ne spoločnosť pozerá dnes? Rozumieme im viac?

V súčasnosti vieme, že deti s dyslexiou dokážu zvládnuť rovnaké množstvo učiva ako ich spolužiaci. To, čo potrebujú, je viac času na prácu a iné, špeciálne metódy učenia. Tieto deti majú v prvých ročníkoch ťažkosti s osvojovaním techniky čítania, dlho im trvá kým sa naučia rýchlo rozoznávať jednotlivé písmená a spájať ich do slabík, dlho si osvojujú jednotlivé tvary písmen, zamieňajú si ich, pomerne dlhý čas sú pomalí čitatelia a robia množstvo chýb. Práve neznalosť dyslexie ako vývinovej poruchy a jej prejavov, často viedla rodičov a učiteľov k tomu, že považovali deti za hlúpe, lenivé či neschopné.

Každé dieťa sa po nástupe do školy snaží, ak sa mu však ani pri dlhodobo zvýšenom úsilí nedarí, zlyháva napriek tomu, že venuje domácemu učeniu množstvo času, začne si vytvárať podvedomé únikové stratégie, ktoré navonok môžu vytvárať dojem, že je lenivé. Vďaka kvalitnej diagnostike v súčasnosti dokážeme deti s rizikom rozvoja vývinových porúch učenia zachytiť už v predškolskom veku pri hodnotení pripravenosti dieťaťa na školu (starší termín školská zrelosť) a aj vďaka tomu im pomôcť, aby boli učiteľmi v škole vnímané inak.

Akú úlohu zohráva logopéd v tomto procese?

V súčasnosti už na základe mnohých vedeckých výskumov vieme, že na to, aby si dieťa bezproblémovo osvojovalo čítanie a písanie je dôležité, aby malo kvalitne rozvinutých viacero schopností. Jazykový systém dieťaťa, napriek tomu, že sa osvojuje v prípade zdravých detí úplne prirodzene, je veľmi zložitý a sofistikovaný. Preto aj prípadné ťažkosti vie posúdiť len logopéd. Ak chceme reči a jazykovým schopnostiam ako i celému jazykovému systému (gramatika, slovná zásoba, fonológia, pragmatika v hovorenej ako i písanej podobe) porozumieť, vyžaduje si to odborné vysokoškolské štúdium. Logopédi, ktorí pracujú s klientami s narušenou komunikačnou schopnosťou (od raného veku po dospelosť) aj s deťmi a mladistvými s poruchami čítanej a písanej reči, sa na toto povolanie pripravujú 5 rokov.

Rodičia aj učitelia môžu byť nápomocní pri včasnom zachytení rizikových signálov pre rozvinutie sa budúcich ťažkostí v čítaní a písaní, závisí to však od úrovne odborných znalostí, ale i praktických skúseností, ktorými disponujú.

Myslíte si, že jazykové schopnosti a reč sa pri posudzovaní pripravenosti na školu v dnešnej dobe ešte stále na Slovensku podceňujú? Ak áno, čo je príčinou?

Možno by sme sa priklonili k názoru, že sa u nás dostatočne nedoceňuje potreba mapovania jazykových schopností a reči u detí, hoci moderné neurozobrazovacie metódy a výskum jazykových schopností (okrem iného jazykového citu) priniesli nové poznatky, ktoré vo vzťahu k dyslexii upriamili pozornosť na foneticko-fonologickú rovinu reči. Dnes už vieme, že sa pri hodnotení pripravenosti dieťaťa na školu treba zamerať spolu s posudzovaním kognitívnych schopností a sociálno-emocionálneho vývinu detí práve na jazykové a pregramotnostné schopnosti.

Príčinou nedocenenia dôležitosti jazykových schopností, ako prekurzorov dobrého čítania a čítania s porozumením (nemyslíme len formu – plynulé čítanie, ale aj porozumenie toho čo čítame) a dobrej reprodukcie prečítaného, je história. Na Slovensku dlhé roky pretrvával názor (ak budeme kritickí u niektorých ešte pretrváva), že pre školu sú dôležité len vizuálno-percepčné schopnosti, ako zrakové a sluchové vnímanie, zrakové a sluchové rozlišovanie, grafomotorika, prípadne artikulácia. Vychádzalo to zo starého konceptu dyslexie, ktorý ju chápal najmä ako zamieňanie písmen na vizuálno-percepčnej úrovni – zjednodušene povedané, že to dieťa „zle vidí". Túto teóriu sformuloval ešte na začiatku 20. storočia americký lekár Samuel Orton. Na základe pozorovania detí vyjadril presvedčenie, že problémy s čítaním pochádzajú z neschopnosti ľavej hemisféry stať sa dominantnou, a tak deti vidia často písmená a slová zrkadlovo obrátene (napr. typické zámeny b/d, alebo zámeny slov v angl. saw – was). Táto jeho teória sa rozšírila do celého sveta a bola nesprávne interpretovaná. Po jeho smrti bola založená Ortonova spoločnosť, ktorá sa neskôr pretransformovala do Medzinárodnej asociácie dyslexie, ktorá prehodnotila pôvodný koncept a vždy aktualizovala pohľad na dyslexiu v súlade s vedeckým poznaním. V bývalom Československu sa zasa dlhé roky venoval dyslexii český psychológ Zdeněk Matejček, ktorý vytvoril unikátne diagnostické i terapeutické metódy, ktoré boli v tom čase skutočne špičkovými metódami. Avšak od čias Matějčeka uplynulo 50 rokov a výskum, najmä v anglicky hovoriacich krajinách, sa postupne začal čoraz viac odkláňať od chápania dyslexie ako vizuálno-percepčnej poruchy smerom k chápaniu dyslexie ako poruchy s jazykovým pozadím. A to je dôvod prečo netreba podceňovať jazykové a rečové schopnosti dieťaťa.

Sú dysgrafia, dyslexia či dysortografia poruchy vyskytujúce sa nezávisle od seba alebo sa častejšie vyskytujú ruka v ruke?

Ako sme už uviedli, dyslexia a dysortografia, na rozdiel od dysgrafie sú poruchy jazykovej povahy – dyslexia postihuje čítanú reč, dysortografia písomné vyjadrovanie – najevidentnejšie pravopis. Dysgrafia je poruchou motorického aktu písania – jednoducho povedané – po žiakovi s dysgrafiou sa ťažko číta. Je ďalšou súčasťou iných „dys" porúch, ktoré sa pri špecifických vývinových poruchách učenia často vyskytujú spolu. Ľudský mozog je vysoko sofistikovaný orgán, pri ktorom odchýlka v jednej oblasti dokáže ovplyvniť funkčnosť viacerých schopností. Diagnózy od odborníkov, ktoré v určitom zmysle používame ako nálepky, sú popisom symptómov, ktoré dieťa má, avšak v mozgu to nie je oddelené podľa toho, ktoré oblasti sú zasiahnuté a v akom rozsahu, môžeme pozorovať rozličné prejavy aj na behaviorálnej úrovni. Žiakovi je diagnostikovaná špecificky vývinová porucha učenia, pretože v určitých schopnostiach sú prejavy najvypuklejšie/najviditeľnejšie, avšak často má diskrétne ťažkosti aj v iných oblastiach. Napr. pri dyslexii a dysortografii sa uňho prejavujú ťažkosti i v matematike, napriek tomu sa diagnóza dyskalkúlie v centre poradenstva a prevencie nepotvrdí, pretože nie sú splnené všetky kritériá. Závažnosť prejavov závisí od množstva rôznych faktorov, od rozsahu odlišností mozgových štruktúr, od toho či ide o genetickú predispozíciu alebo „len" následok problematického pôrodu, či kombináciu

viacerých faktorov. Ďalej tu zohráva úlohu podnetnosť prostredia, koľko sa rodičia venujú dieťaťu, či dieťa navštevovalo logopéda v predškolskom veku, akými metódami sa učí čítať a písať a nakoniec, akého učiteľa dané dieťa má. Ďalším významným faktorom sú kognitívne schopnosti dieťaťa, ktoré ovplyvňujú aj jeho schopnosť profitovať z poskytovanej logopedickej intervencie a samotnú intervenciu.

Čo na výskyt týchto porúch vplýva? Dedičnosť, prostredie, výchova?

Dyslexia a dysortografia sú vrodené poruchy, to znamená, že na ich výskyt vplýva najmä dedičnosť a raný vývin (vrátane vnútromaternicového vývinu). Vždy ide o odlišnosť v štruktúre a fungovaní ľudského mozgu, čiže pri typicky fungujúcom mozgu sa dyslexia nemôže prejaviť, nemôže vzniknúť dôsledkom zanedbávania, nevhodnou vyučovacou metódou, úrazom či dlhodobou absenciou dieťaťa v škole z dôvodu závažného ochorenia a pod. Áno, aj v uvedených prípadoch sa u dieťaťa prejavia ťažkosti s učením, ale sú iného charakteru a vyžadujú si iný prístup, než u dieťaťa s dyslexiou. Dyslexia je vrodená vývinová porucha s podielom dedičnosti v rozpätí 40 – 60 %. Podľa genómových štúdií je s dyslexiou spojených viac ako 20 génov a ich lokalizácií, vrátane deviatich, ktoré boli Výborom pre nomenklatúru ľudských génov označené ako gény citlivé na dyslexiu DYX1 – 9. Napriek tomu, že podiel dedičnosti na tejto vývinovej poruche je pomerne vysoký, dyslexia je geneticky heterogénna porucha, vo väčšine prípadov je preto vysoko pravdepodobné, že sa na jej vzniku podieľalo viacero faktorov.

Aké môže mať následky, ak dieťa s týmito vývinovými poruchami nedostane včasnú odbornú pomoc?

Predstavte si, že máte v triede 20 detí jedno dieťa s kratšou nohou a chceli by ste od neho, aby zabehlo beh na 200 m za taký čas ako jeho spolužiaci. Samozrejme, nikto to nikdy od dieťaťa nežiada, pretože takáto telesná odchýlka je ľahko viditeľná a ľudia sú prirodzene schopní fyzickú odlišnosť ľahšie akceptovať. Avšak dyslexiu nevidíme. Niekedy ju ani učitelia nedokážu včas a správne odhaliť alebo, ak nemajú dostatočné odborné znalosti, môžu napriek svojej najlepšej vôli používať metódy, ktoré sú pre dieťa kontraproduktívne.

Rovnako ako dieťa s kratšou nohou, ktoré neoslobodíme od telesnej výchovy, ale ani nehodnotíme jeho športové výkony podľa výkonov spolužiakov bez fyzického znevýhodnenia, tak aj naše deti s dyslexiou potrebujú individualizovaný prístup, aby s triedou dokázali držať krok. Týmto deťom nepomáha bežný typ doučovania, potrebujú posilniť a stimulovať najmä fonologický a jazykový systém, pričom je dôležité používať špeciálne, vedecky overené metódy a multisenzorický prístup, ktorý zapája do výučby čo najviac zmyslov (učivo je „videné, počuté, zažité“). Je dôležité žiakov naučiť stratégie, ako sa učiť a ako svoje ťažkosti s učením zvládnuť. Čím neskôr sa porucha odhalí, tým sú dôsledky závažnejšie. Okrem akademických dôsledkov, ktoré sú zrejme v školskom prostredí najviac viditeľné a posudzované, najzávažnejšie sú psychosociálne dôsledky.

Existuje množstvo vedeckých štúdií, ktoré preukázali dopad špecifických porúch učenia na psychické zdravie jednotlivcov s dyslexiou. Ako sme už uviedli, najprv dieťa zažíva pocity neúspechu a frustrácie, napriek zvýšenému úsiliu nedosahuje uspokojivé výsledky, čo môže viesť k tzv. naučenej bezmocnosti. Neskôr sa k tomu môže pridať neprijatie alebo výsmech zo strany spolužiakov a bohužiaľ, niekedy i zo strany učiteľov či samotných rodičov, ktorí vyvíjajú na dieťa neúnosný tlak. Môže to viesť k narušeniu sebaobrazu dieťaťa, pocitom menejcennosti, somatizácii, poruchám správania. Výskumy uvádzajú, že 2 – 14 % ľudí s dyslexiou trpí depresiami, úzkostnou poruchou trpí 10 – 20 % z nich. Ako môžeme vidieť, hrozí široká škála nepriaznivých dopadov na život človeka s poruchami učenia, ktoré sa ani zďaleka nedotýkajú len vzdelávania.

Mnoho ľudí si myslí, že vývinové poruchy učenia znamenajú iba úľavu v škole. Ako dieťaťu pomôže včasná diagnostika?

Väčšina našich škôl je, žiaľ, ešte stále nastavená na to, že všetky deti musia dosiahnuť rovnaký výkon, osvojiť si rovnaké množstvo poznatkov a za rovnaký čas. Toto je také boľavé miesto pre deti, ktoré sú odlišné, majú rôzne vývinové poruchy a v určitých oblastiach potrebujú viac podpory. Nejde však len o deti s vývinovými poruchami učenia. Sú tu tiež deti, ktoré v niektorých oblastiach predbehli svojich vrstovníkov, no klasický školský systém im neposkytuje dostatočný priestor pre rozvoj – zvyčajne idú priemerným tempom aj rozsahom učiva napriek tomu, že by sa mohli učiť omnoho rýchlejšie, resp. viac do hĺbky aj šírky preberanej látky. Závažnosť dyslexie môže byť rôzna, od ľahkého stupňa po závažné poruchy. Ďalším faktorom, ktorý výrazne vplýva na prejavy dyslexie je tzv. komorbidita, spolu výskyt s inými neurovývinovými poruchami, ktoré bývajú veľmi časté (napr. kombinácia dyslexie s ADHD, narušenou komunikačnou schopnosťou – špecificky narušeným vývinom reči, zajakavosťou; s poruchami správania a pod). Uniformný, všeobecne platný zoznam odporúčaní pre deti s dyslexiou neexistuje. Naše odporúčania nesmerujú k zníženiu latky (úľavám), ale k usmerneniam pre učiteľov, ktoré im umožnia, aby sa dieťa naučilo rovnaký obsah učiva, avšak pre neho primeraným a vhodným spôsobom. Nejde o úľavy, ale o cielenú podporu pre dieťa, aby učiteľ vedel, ako s konkrétnym dieťaťom pracovať.

Ak majú byť odporúčania „šité na mieru“, musia reflektovať reálne ťažkosti, ale aj silné stránky konkrétneho dieťaťa. Kvalitná komplexná diagnostika (logopedická, psychologická, špeciálnopedagogická vrátane hodnotenia čítania a pravopisu) nám to umožňuje.

Ako táto diagnostika prebieha?

Diagnostický proces pri podozrení na dyslexiu a dysortografiu je časovo náročný, zvyčajne ho dieťa absolvuje v našom zariadení v priebehu niekoľkých stretnutí s viacerými odborníkmi (logopéd, psychológ). Najčastejšie si ako prvý všimne ťažkosti s učením učiteľ a odporučí rodičom, aby navštívili poradenské zariadenie, podľa nového zákona centrum poradenstva a prevencie. V takých prípadoch rodičia často prichádzajú už s posudkom od učiteľa a definovaním typu ťažkostí. Niekedy si samotní rodičia všimnú, že má dieťa pri príprave do školy ťažkosti. Rodič kontak-

tuje poradenské zariadenie, ktoré je v sieti škôl a školských zariadení Ministerstva školstva SR. Po príchode do poradenského zariadenia absolvuje pohovor s odborníkmi, kde sa zisťujú dôležité anamnestické údaje o dieťati, vrátane zisťovania prítomnosti porúch učenia či problematického vývinu reči v rodine dieťaťa. Následne dieťa absolvuje komplexné psychologické a logopedické, resp. špeciálno-pedagogické vyšetrenie. Psychologické vyšetrenie nám poskytuje širší pohľad na dieťa – jeho osobnosť a sociálny vývin, intelektový potenciál aj úroveň pamäte, pozornosti, vizuo-motorickej koordinácie a podobne. Vyšetrenie špecifických schopností vykonáva špeciálny pedagóg v spolupráci s logopédom, ktorý komplexne zhodnotí jazykové a rečové schopnosti dieťaťa alebo logopéd samostatne, ktorý vyšetrí prekurzory, ako aj samotné čítanie, písanie a pravopis v kontexte rečového vývinu.

V čom sú tieto deti slabšie a v čom naopak vynikajú?

Toto je veľmi široká otázka a široká škála možných odpovedí, avšak väčšinou, ako sa hovorí, keď Pán Boh uberie, tak inde pridá. Tieto deti často vynikajú v rôznych oblastiach, ako je napr. umenie či šport alebo v iných sférach. V histórii ako i v súčasnosti poznáme množstvo významných a slávnych osobností, o ktorých vieme, že mali dyslexiu, no napriek tomu sa dokázali presadiť a zviditeľniť. Medzi takéto slávne osobnosti patria napr. Leonardo da Vinci, Albert Einstein, John Kennedy, Agatha Christie, Keira Knightley, Steven Spielberg a množstvo iných. Je dôležité a veľmi dobré podporovať deti s dyslexiou (a inými vývinovými poruchami učenia) aj v mimoškolských aktivitách a záľubách, hľadať čo ich baví, na čo majú talent a rozvíjať ich potenciál v týchto oblastiach.

Ako súvisí dyslexia s celkovým vývinom osobnosti a ako ovplyvňuje detskú psychiku?

Ako sme to už spomínali vyššie, psychosociálne dôsledky dyslexie sú najzávažnejšie, pretože ovplyvňujú dieťa na celý život. Negatívne pocity, strach, úzkosť a prežité traumy zo školského prostredia si dieťa nesie do dospelosti a môžu vyústiť do psychických porúch (úzkostná porucha, depresia a pod.). Nesprávny prístup, neprijatie zo strany učiteľov, spolužiakov a niekedy aj vlastnej rodiny má za následok, že sa dieťa nerozvinie tak, ako by mohlo, ak by malo akceptujúce, podporujúce a najmä milujúce okolie.

V predškolskom veku sa ešte dá veľa pomôcť správnou a cielenou pomocou. Aká to je? Viete mi povedať konkrétne príklady, ako týmto deťom pomáha logopéd/psychológ? Na čo sa zameriavate?

Dyslexia, ako sme už spomínali, je vrodená vývinová porucha s jazykovým pozadím, ktorá má neurobiologický pôvod, znamená to, že sa za „nálepkou“ dyslexie ukrýva odlišný spôsob fungovania a štruktúry mozgu. Keďže je detský mozog veľmi plastický a tvárny, cielenou odbornou intervenciou sa skutočne v predškolskom veku dá týmto deťom výrazne pomôcť – dokážeme nielen navodiť žiadúce zmeny, ale aj podporiť u dieťaťa jeho sebaúctu a vnímanie vlastnej hodnoty. Hoci ešte nevieme so 100 % istotou potvrdiť, že sa

u daného dieťaťa rozvinie dyslexia, vieme predpokladať riziko tejto poruchy a tak poskytnúť cielenú prevenciu najmä rizikovým skupinám detí.

Existujú programy s preukázanou efektivitou, ktoré môžu výrazne zmierniť prejavy, a tým aj možné následky dyslexie. V tejto súvislosti môžeme spomenúť napr. Tréning fonematického uvedomovania podľa Eľkonina, Interaktívne čítanie, Story telling – story acting a iné.

Zaznamenali ste pre pandémiu nárast týchto porúch medzi deťmi?

Pandémia COVID-19 priniesla nový typ vzdelávania, tzv. dištančné vzdelávanie, ktoré sa realizovalo online formou. Takáto forma vzdelávania nesie v sebe množstvo rizík, navyše pre mnohé školy a učiteľov bola táto situácia nová, neboli na ňu pripravení. Samozrejme evidujeme zvýšený nárast ťažkostí u detí, ktoré sa takmer rok a pol neučili štruktúrovaným spôsobom, avšak pandémia, dištančné vzdelávanie, nemôže samo o sebe spôsobiť vznik dyslexie či iných neurovývinových porúch, nakoľko ide o vrodené poruchy.

Autorky:
Mgr. Martina Zubáková Peregrinová, PhD.
logopéd
S CŠPP Inštitút detskej reči, Bratislava
Katedra logopédie PdF UK v Bratislave

Mgr. Simona Csóková
psychológ
S CŠPP Inštitút detskej reči, Bratislava